

A. KULVIEČIO BIBLIOTEKOS POBŪDIS

MARCELINAS ROČKA

Ankstesniame straipsnyje apie A. Kulviečio biblioteką¹ konstatuota, kad naujieji rašytojai ir mokslininkai daugiausia buvo tie, kurie kritikavo katalikų bažnyčią arba aiškiai rėmė reformaciją bei ją propagavo. Iš minėto straipsnio taip pat galima spręsti, jog Kulvietis stengėsi įsivyti tokių senųjų ir naujųjų autorių veikalų, kuriuos buvo parengę spaudai arba komentavę Erazmas Roterdamiėtis, F. Melanchtonas, J. Vadianas ir kiti katalikiškosios ideologijos kritikai.

Šis bibliotekos idėjinis kryptingumas leidžia manyti ją kartu su savo savininku pergyvenus tam tikrą raidą. Išlikęs knygų sąrašas atspindi, matyti, tik paskutinį bibliotekos raidos momentą, kai Kulvietis gyveno jau protestantiškajame Karaliaučiuje. Tačiau žinoma, kad jis studijavo katalikiškuose universitetuose (Krokuvoje — 1528 m., Sijenoje — 1537—1538 m.), kuriuose buvo naudojamos ir atitinkamo pobūdžio knygomis. Kulvietis neužėmė aiškių ideologinių pozicijų ir tada, kai jis grįžo į Lietuvą po studijų užsienyje. Vadinasi, jo bibliotekoje iš pradžių turėjo būti ir katalikiškų knygų, ypač nuolat vartojamų mokyklose vadovėlių. Pvz., viena tokių knygų buvo Aleksandro Deviliadei (de Villa Dei) „Doctrinale“. Viduriniais amžiais ši gramatika auklėjo dešimtis akademinio jaunimo kartų. Renesanso metu

dėl jos užvirė smarki kova tarp scholastikos gynėjų ir humanistų (panašiai kaip dėl „alvaro“ XVIII a.). Senieji universitetai, verčiami tradicijų, ilgai negalėjo atsikratyti šito vadovėlio, ir mokymo planuose jis figūravo dar ir gyvenant Kulviečiui. Pvz., Krokuvos universitete juo buvo naudojamos dar 1538 m. Tačiau tos knygos Kulviečio biblioteka neturėjo. Taip pat čia nebuvo ir žinomojo „donato“, t. y. viduriniais amžiais ir Renesanso laikais populiarios Elijaus Donato gramatikos, be kurios ir Kulvietis vargu ar galėjo išsiversti. Kaip teisės mokslų daktaras, jis, aišku, negalėjo apsieiti be katalikų teisininkų darbų, o šių biblioteka irgi neturėjo.

Taigi Kulviečio biblioteka, atrodo, buvo „apvalyta“. Galimas daiktas, kad progą jam peržiūrėti savo biblioteką davė tasai momentas, kai jis, persekiojamas Vilniaus vyskupo, buvo priverstas persikelti į protestantiškąją Prūsiją (1542). Ten Kulvietis nusigabeno, kaip minima, nemenką biblioteką². Betgi jis gerai žinojo, kad ir protestantiškosios bažnyčios vadovybė ne mažiau nekentė „eretiškų“ katalikiškų knygų, negu katalikų dvasininkai — protestantiškų. Tada ir turėjo būti iš bibliotekos išimtos naujoje vietoje netinkamos knygos. Šiek tiek vėliau panaši „operacija“ buvo padaryta ir Vilniaus dvaro bibliotekoje.

¹ Žr. „Knygotyra“, t. 1 (8), 1970, p. 115—128.

² J. Bilevičiaus ir J. Kmitos laiške kunigaikščiui Albrechtui rašoma: „Quia autem is praedictus piaae memoriae nobilis et eximius vir contulerat se ad Vram Celsnem ac profisciscens detulerat secum non parvam supellectilem librorum, vestium et caeterarum rerum, quam postea nihil dubitamus non modice ex munificentia Vrae Celsnis eum adauxisse“. Plg. Wotschke T. Abraham Culvensis. . . — „Altpreussische Monatsschrift“ (Königsberg), t. 42, 1905, p. 158, 183.

Tačiau pastaruoju atveju ideologinis uolumas palietė reformacinės pakraipos knygas³.

Kyla abejonių ir dėl to, ar visos bibliotekos knygos iš Karaliaučiaus buvo pargabentos į Lietuvą. Tokio įtarimo pagrindą sudaro ta Prūsijos kunigaikščio Albrechto laiško vieta, kur rašoma, kad Stanislovas Ukmergiėtis perduosiąs velionio Abraomo motinai visus „namų apyvokos daiktus“ („supellectilem“; į šią sąvoką įėjo ir knygos), „likusius sumokėjus skolą, kurią pats velionis Abraomas, kai čia gyveno, užsitraukė“⁴. Tos skolos, matyt, būta nemenkos, jei minimos Kulviečio turto liekanos. Vadinasi, visai galimas daiktas, jog kai kurios Kulviečio knygos buvo paimitos už skolas, kurių veikiausiai jis ir prisidarė, pirkdamas knygas. Kad knygos, kaip brangus daiktas, tuo metu būdavo panaudojamos pinigams įsigyti ar skoloms apmokėti, matyt ir iš vieno M. Mažvydo laiško tam pačiam Prūsijos kunigaikščiui⁵. Tą patį rodo ir minimas faktas iš Vilniaus gyvenimo: po archidiakono Stanislovo Gabrijalavičiaus mirties jo biblioteka už skolas buvo paimta į kapitulos išdą⁶. Taigi Kulviečio bibliotekoje knygų galėjo būti daugiau, negu apie jas pateikia žinių išlikęs sąrašas.

Kulviečio bibliotekos tematika, dominusi jos savininką, gana plati ir įvairi. Bibliotekoje buvo knygų teologijos, filosofijos, istorijos, didaktikos, teisės, kalbos mokslo, grožinės literatūros, retorikos, muzikos, gamtos mokslų, medicinos, žemės

ūkio, geografijos ir kitais klausimais. Toks knygų įvairumas rodo, kad Kulvietis priklaušė prie tų savo meto žmonių, kurie domėjosi ne viena kokia nors mokslo bei meno sritimi, o daugeliu jų. Ir Kulviečiui, matyt, buvo nesvetimas humanistams būdingas universalumo siekimas („uomo universale“).⁷

Krinta į akis, kad Kulviečio bibliotekoje palyginti maža teologinių knygų: jų tik šeštadalys (13). Tai Huso, Erazmo Roterdamičio, Valios (Valla), F. Melanchtono, Bugenhageno, kai kurių neišaiškintų autorių raštai, psalmynas, lotyniški pamokslai ir rinkinys apie sielą. Kitų to meto protestantų veikėjų bibliotekose tokių spaudinių būdavo gerokai daugiau. Pvz., privačioje Prūsijos kunigaikščio Albrechto rūmų bibliotekoje vyravo teologinė knyga⁸. Rygos katedros mokyklos rektorius ir pirmojo protestantiškojo Rygos superintendanto, mirusio tais pačiais metais, kaip ir Kulvietis, J. Bataus (Battus) bibliotekoje apie pusę buvo teologinių knygų⁹. Tiesiog keista, kad liuterono Kulviečio bibliotekoje nėra paties Liuterio raštų. Kaip žinoma, Liuteris reformacijoje užėmė labai svarbią vietą. Jo reformuotasis mokymas sudarė teologinės interpretacijos pagrindą ir Karaliaučiaus universitete. Liuterio dvasia Dovydo psalmes komentavo S. Rapolionis, Liuteris buvo vokiečių literatūros pradininkas. Jis populiarino spausdintą knygą, paskleisdamas tarp žmonių daugybę brošiūrų. Reformacijos centras Vitenbergas tapo vienu reikšmingiausių spaudos centrų

³ *Hartleb K.* Biblioteka Zygmunta Augusta. Lwów, 1928. p. 114. Iš katalikiškų knygų toje bibliotekoje buvo bažnyčios tėvai Ambraziejus, Atanazas, Bazilijus, Ciprianas, Grigalius Nazianzietis, Hilarijus, Irenėjas, Origenas, apaštalas Povilas, Tertulianas; iš vietinių — Hozijus. Kulviečio bibliotekoje jų nėra, nes Liuteris bažnyčios tėvų nepripažino.

⁴ *Wotschke T.* Abraham Culvensis... p. 186—187: „quae reliqua fuerit post solutum aes alienum, quodquod ab ipso d. Abrahamo, dum hic ageret, contractum est“.

⁵ 1549 m. kovo 18 d. laiške rašoma: „Namque sustentem me in via, deinde quo satisfaciam in diversorio, nihil habeo, nisi libros meos... oppignorem vel dividam“. („Iš tikrųjų nieko neturiu, iš ko galėčiau kelyje pragyventi ir kuo užsimokėčiau užteigos namuose, nebent jei užstatyčiau ir išparduočiau savo knygas“).

⁶ *Kurczewski J.* Kościół zamkowy... D. 3. W., 1916, p. 61.

⁷ Universali buvo ir M. Daukšos biblioteka. Vizitatorius T. Pekulas rašė, kad joje „sunt quam plurimi libri diversarum scientiarum“ („yra labai daug įvairių mokslo sričių knygų“). Plg. *Lebedys J.* Mikalojus Daukša. V., 1963, p. 146.

⁸ *Lebedys J.* Mikalojus Daukša... p. 148.

⁹ *Buchholz A.* Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga (1588—1883). Riga, 1890, p. 10—11.

Vokietijoje. Liuteris užvaldė vokiečių knygų rinką, kur jo smulkūs spaudiniai būdavo platinami tūkstančiais egzempliorių. Vienas J. Liuftas (Lufft), buvęs svarbiausias Liuterio raštų leidėjas, per 50 metų išleido apie 100 000 egzempliorių jo biblijos vertimų. Minėtojo Rygos superintendantanto bibliotekoje Liuterio raštai buvo. Liuterio bibliją turėjo ir Vilniaus dvaro biblioteka. Ji pasiliko ten pat ir biblioteką „apvalius“, kai pastaroji perėjo į jėzuitų rankas¹⁰. Tačiau Kulviečio bibliotekoje, kaip minėjome ankstesniame straipsnyje, nebuvo net to darbo, kuriuo Liuteris polemizavo su Erazmu Roterdamičiu. Tuo tarpu jo idėjinio priešininko knyga buvo.

Taigi, žinant šias aplinkybes, reikia manyti, kad reformacijos šalininko ir skleidėjo Kulviečio bibliotekoje turėjo būti daugiau teologinių knygų, tikriausiai ir Liuterio raštų, bet tos knygos, matyt, pasiliko Karaliaučiuje; žodžiu, jomis buvo apmokėtos skolos.

Išlikęs sąrašas rodo, jog didžiąją bibliotekos dalį sudarė pasaulietinės knygos. Jei dalis religinių knygų ir nebuvo pargabenta į Lietuvą, vis dėlto reikia manyti, kad Kulvietis daugiausia dėmesio skyrė grožinei literatūrai ir mokslui. Visų pirma komplektuoti pasaulietines knygas jį skatino darbas ir bendros kultūrinės aplinkybės. Juk Kulvietis buvo graikų kalbos profesorius, o ne teologas. Tiesa, kartais yra teigiama, kad jis studijavęs teologiją ir net gavęs jos daktarą¹¹. Bet nebuvo laiko Kulviečiui gauti tą nelengvai įsigyjamą akademinį laipsnį. Ir žinomas Kulviečio pasakymas, kad daktaro laipsnis jam sutei-

kęs teisę aiškinti, vesti disputus ir mokyti raštų („scripturas“), tur būt, nereiškia, kad čia kalbama apie bibliją („sacra scriptura“). Veikiausiai čia yra bendras išsireiškimas, pažymis, jog daktarai gaudavo teisę interpretuoti visokius raštus.

Kulvietis, kaip rodo jo bibliotekos knygos, žavėjosi mokytaisiais humanistais — Erazmu Roterdamičiu, F. Melanchtonu. Pvz., F. Melanchtonas teigė, jog žmogus taps barbaru, jeigu jis užsiiminės bei vadovausis vien teologija. Todėl jis reikalavo, kad kiekvienas mokslo siekiąs jaunuolis studijuotų gramatiką, dialektiką, retoriką, antikines kalbas, istoriją, fiziką, matematiką, astronomiją ir būtų visapusiškai apsišvietęs žmogus¹². Šitoks požiūris atspindi ir Karaliaučiaus universiteto, kurį steigiant patarimais daug prisidėjo F. Melanchtonas, mokymo planuose. Čia irgi yra panaši išlyga, susiaurinanti teologijos reikšmę ir daranti ją priklausomą nuo kitų mokslų. „Ainiai gali turėti gerų religijos mokytojų tik tuo atveju, jei bus išvystytos mokslų studijos ir jei mokyklose išaugs atžalynas, iš kurio vėliau bus galima parinkti bažnyčių mokytojų“¹³.

Komplektuodamas biblioteką, matyt, ir Kulvietis buvo tos nuomonės, kad žymią vietą joje turi užimti pasaulietinės įvairių mokslų knygos.

Filosofinių knygų jo bibliotekoje — šešetas. Seniausias jų autorius — graikų idealistas Platonas. Kulvietis, kaip matėme, skaitė jo raštų originalus. Liuteriui Platonas nepatiko. Jam atrodė, kad tas graikų filosofas atitrūkęs nuo tikrovės, skraido kažkur per aukštai ir atitraukia skaityto-

¹⁰ Hartleb K. Biblioteka Zygmunta Augusta... , p. 110.

¹¹ *Regenvolscius A. Systema... Trajecti ad Rhenum, 1652, p. 72: „apud Lituano ab anno 1539 Lutheri sectatores ex Germania vestigium posuere, autore quodam Abrahamo Culva, Theologiae Doctore, qui in urbe Vilmensi scholam aperuerat, in qua 60 discipulos erudiit“.*

¹² Savo kultūrinę programą F. Melanchtonas išreiškė kalboje „De corrigendis adolescentiae studiis (1518.VIII.29) tokiais žodžiais: „Sapere audete, veteres Latinos colite, Graeca amplexamini, sine quibus Latina tractari recte nequeunt“.

¹³ „Nec vero posteritas habere doctores religionis potest, nisi literarum studia colantur et in scholis seminaria educantur, ex quibus postea eligi doctores ecclesiarum queant“.
Arnoldt D. H. Historie der Königsbergischen Universität. D. 1. Königsberg, 1746, Beylagen, p. 33—38.

jus nuo krikščioniškosios praktikos¹⁴. Tačiau Platoną ypač mėgo Italijos humanistai. Tuo atžvilgiu Kulvietis yra lyg jų pasekėjas.

Tačiau didžiausią dėmesį Kulvietis skyrė Aristoteliiui. Šio filosofo knygų jo bibliotekoje buvo daugiausia. Pagal bendrą tradiciją Aristotelis buvo laikomas svarbiausiu antikiniu filosofu. Būdinga, kad Kulvietis turėjo jo graikišką tekstą. Vadinaisi, Kulviečio nepatenkinio smarkiai iškraipomi lotyniškieji Aristotelio raštų vertimai bei komentarai. Šio mokslininko filosofiją labai vertino F. Melanchtonas. Jo nuomone, kiekvienai valstybei esą svarbu, kad Aristotelis ir toliau išliktų mokyklose ir kad moksleiviai neišleistų jo raštų iš savo rankų. Be šio antikinio mokslininko negalėsianti išsilaikyti ne tik grynioji filosofija, bet ir joks teisingas dėstymo bei mokymosi metodas.¹⁵ F. Melanchtonui vadovaujant, Kulvietis Aristotelį skaitė Vitenberge¹⁶. Peripatetinė filosofija buvo labai vertinama ir Karaliaučiaus universitete. Tik ją vieną dėstyti rekomenduoja statutas. Ypač vertinama Aristotelio logika. Todėl ši filosofijos šaka Karaliaučiaus universitete buvo atidžiai studijuojama, rengiami jos vadovėliai, skirti universitetui ir žemesnėms mokykloms¹⁷. Ir moralinės filosofijos srityje daug lėmė Aristotelio žodis. Jo pasekėjai uoliai darėsi, kad įrodytų, jog visa tai, ką pasakė tasai filosofas, yra gryniausia tiesa. Jie smarkiai puldavo tuos, kurie abejojo kai kuriais peripatetinės filosofijos teiginiais. Visa tai, nors nežymiai, atsispindėjo ir Kulviečio bibliotekoje.

Kiti antikiniai filosofijos veikalai buvo nežymūs. Tai Cicerono senatvės pagyrimas „Cato Maior sive De senectute“, to

paties autoriaus Grakchų meto romėnų valstybės pagyrimas „Scipiono sapnas“, paimtas iš „Valstybės“ („De republica“) šeštosios knygos. Reikšmingesni veikalai anam metui — dvi F. Melanchtono dialektikos knygos. Tam kilniausiam „nematerialiam“ mokslui ir silogizmo menui skirti „Dialektikos klausimai“. Dialektika Karaliaučiuje, kaip ir kituose protestantiškuose miestuose, buvo labai vertinama, nes norėta išsiauklėti sau inteligentią, kuri gerai žinotų ideologinių priešų — katalikų — disputo gudrybes ir jų priemonėmis idėjinę kovą pakreiptų reformacijos naudai. Todėl ir Kulviečio bibliotekoje buvo palyginti daugiau tos srities knygų.

Teisės mokslų knygų Kulvietis turėjo tik trejetą: „Civilinės teisės rinkinį“, „Pastabas dėl Justiniano kodekso pagrindų“ ir „Lenkų karalystės statutą“.

„Civilinės teisės rinkinys“ ypač žinomas pasidarė humanizmo metu. Jis buvo laikomas vienu svarbiausių antikinių dokumentų. Daugelyje Europos kraštų toji romėnų teisė turėjo klasikinį autoritetą ir sudarė normą to meto teisei. Ja buvo naudojama si ir teismo praktikoje. Nusiziūrint į romėnų teisę, buvo dėstomi teisės mokslai Karaliaučiaus universitete. Todėl, sudarant Teisės fakulteto statutą, profesoriai buvo įpareigoti aiškinti savo studentams „Justiniano kodeksą“, „Pagrindus“, „Pandektas“ ir „Novelas“, taip pat rašyti darbus apie tuos veikalus¹⁸. Romėnų teisę labai vertino Liuteris. Tuo tarpu senųjų dekretistų darbų nemėgo humanistai, niekino juos Liuteris, laikydamas jų autorius blogais krikščionimis. Dekretistų darbų nebuvo Kulviečio bibliotekoje.

Lietuvoje romėnų teisė platesnės praktinės reikšmės neturėjo, nes čia buvo labai

¹⁴ Borinski K. Die Antike in Poetik und Kunsttheorie. D. 2. Leipzig, 1924, p. 3.

¹⁵ Plg. Epistolae, lib. I, p. 156: „Plurimum interest reipublicae, ut Aristoteles conservetur et exstet in scholis ac versetur in manibus discentium. Nam profecto sine hoc auctore non solum non retineri pura philosophia, sed ne quidem iusta docendi aut discendi ratio ulla poterit“.

¹⁶ Plg. Wotschke T. Abraham Culvensis. . . , p. 155.

¹⁷ Raschius V. Libri IV institutionum dialecticarum. Gedani, 1589; Regiomonti, 1595 et 1628.

¹⁸ Grube R. Spicilegium de varia fortuna et utilitate Juris Romani in Prussia. Be v. ir m. § 33, p. 39.

vertinama savoji teisės sistema. Kulvietis romėnų teise rūpinosi daugiau kaip Karaliaučiaus, o ne Vilniaus gyventojas. Taip pat ir „Lenkų karalystės statutą“ Kulvietis išgijo, turėdamas prieš akis ne tiek Lietuvos, kiek Rytų Prūsijos teisinius reikalus. Mat, pastaroji buvo patekusi į vasalinę Lenkijos priklausomybę, ir todėl jos gyventojams reikėjo domėtis ir lenkų teise.

Taigi Kulvietis turėjo žymių teisės veikalių, tačiau jų buvo per mažą teisės specialisto ir daktaro bibliotekai. Pagal teisės mokslų knygas jo biblioteka gerokai skyrėsi nuo Vilniaus dvaro bibliotekos, kurioje vyravo teisės veikalai. Visai galimas daiktas, kad Kulviečio bibliotekos teisės skyrius daugiausia pasikeitė, išėmus iš jos į protestantiškąjį Karaliaučių gabenti netinkamas knygas.

Istorikų Kulvietis turėjo ketvertą: trejetą antikinių ir vieną savo meto. Seniausias antikinis istorikas — graikas Ksenofontas. Paskui eina žymus pragmatinės pakraipos graikų istorikas Polibijus ir romėnas Titas Livijus. Tik J. Vadianas atstovauja jo meto istorijos mokslui. Tai rodo, kad Kulvietis nelabai domėjosi savo meto istorijos mokslais, ypač kad J. Vadiano darbas daugiau priklausė geografijai. Du graikų istorikai iš ketveto. Vadinasi, Kulvietis pirmenybę teikė graikams.

Kulvietis turėjo knygų kalbos klausimais daugiau. Be to, didžiausią jų dalį sudarė gramatikos, žodynai: buvo pora pagalbinių lentelių prie gramatikų. Aišku, tos knygos buvo renkamos visų pirma mokymo tikslais ir skirtos parengti „trikalbiam“ savo meto apsišvietusiam žmogui. Visai natūralu, kad mažiau turėta lotyniškų ir hebraiškų, o daugiau graikų kalbos gramatikų. Vadinasi, ir tai patvirtina, jog Kulvietis buvo grecistas ir didžiausią jam rūpestį sudarė noras išmokyti savo mokinčius graikų kalbos. Turimos gramatikos dar nebuvo labai plačios ir gilios moksliniu atžvilgiu. Jos toli gražu neprilygo mūsų akademiniams gramatikoms. Tai atitinkamų kalbų fonetikos, morfologijos bei

sintaksės elementai, reikalingi, skaitant autorius arba biblijos originalą. Iš tokių gramatikų mokėsi pats Kulvietis ir mokė kitus.

Tačiau daugiausia mokykloje būdavo skaitomi autoriai. Tuo remiantis, matyt, ir galima paaiškinti, kodėl Kulvietis rūpestingiausiai komplektavo *grožinę literatūrą* (žinoma, visų pirma antikinę). Tos literatūros tematika įvairi. Čia ir karinės poezijos atstovas Homeras, ir taikos, žemės darbo bei griežtos moralės propaguotojas Hesiodas, ir liaudies išminties, gyvenimiškosios patirties reiškėjas pasakėtininkas Ezopas. Greta graikų klasikinio periodo dramų, monumentalių portretų kūrėjo Sofoklio buvo „scenos filosofas“ ir stiprios žmogiškos aistros vaizduotojas Euripidas, politinės komedijos meistras Aristofanas. Taip pat čia randamas romėnų „epinės istorijos“, jų žemės ir laukų dainius Vergilijus, lyrikas Horacijus. Kulviečiui patiko „klasikinės senovės Volteras“ — Lukianas, įkvėpęs humanistų (Erazmo Roterdamiečio, Huteno ir kt.) satyrą. Bibliotekoje buvo filosofo, sofisto ir mago Apulėjaus „Meta-morfozės“. Be pagonių autorių, sąrašė figūruoja krikščionio šventojo Jeronimo laiška. Prie literatūros pridėjus retoriką, jos tematika pasipildė Cicerono, Laktancijaus, Isokrato etiniais bei politiniais raštais.

Taigi tematika gana marga. Tačiau, atidžiau išžiūrėjus, galima pastebėti joje bendrą bruožą: Kulvietis, išgydamas knygas, žiūrėjo, kad tų spaudinių turinys galėtų būti lengviausiai traktuojamas krikščioniška dvasia ir kad tokiu būdu jis geriausiai tarnautų reformacijos etikai bei didaktikai. Iš čia kyla Kulviečio dėmesys didaktikams bei „krikščioniškiems pagonims“ (Hesiodas, Vergilijus, Plutarchas, Apulėjus ir kt.). Dėl to jo biblioteka „rimta“, neatsisakoma tradicinio priešiško jausmų pasauliui. Bibliotekoje nėra Cicerono patetinių kalbų. Čia randami tik jo moraliniai politiniai darbai bei iškalbos rinkiniai pavyzdžiai. Neturėjo biblioteka net gerokai racionalistinės ir todėl „rim-

tos“ Horacijaus lyrikos. Iš to poeto kūrybos Kulvietis pasirinko dvi laiškų knygas — svarstymus filosofijos ir literatūros teorijos klausimais. Kulviečio bibliotekos rimtumo neardė ir Teokritas, nes jo tada niekas nelaikė lyrinio gyvenimo vaizduotoju. Taigi tuo metu, kai buvo komplektuojama biblioteka, Kulvietis norėjo ne tik pateikti savo mokiniams tinkamą tekstą, reikalingą trims kalboms mokytis, bet ir duoti didaktinės medžiagos. Jis vengė tų rašytojų bei kūrinių, kurie minėtiems tikslams mažiau tiko.

Dvejopo — kalbinio bei didaktinio — tikslo Kulvietis siekė, atrinkdamas savo bibliotekai ir *gamtos mokslo* knygas. Kaip ir daugelis humanistų, jis, matyt, domėjosi gamtos mokslais ir stengėsi su jais supažindinti savo mokinius. Viduriniais amžiais gamtos mokslų sistema buvo daugiau pagrįsta biblija, negu betarpišku stebėjimu ir eksperimentu. Nukrypti nuo jos buvo pavojinga, nes grėse inkvizicijos teismas. Todėl gamtininkai, ypač gydytojai, dažnai tapdavo inkvizicijos aukomis. Tačiau pažanga šioje srityje buvo padaryta geroka. Ypač Italijoje. Atsirado nemaža gamtos mėgėjų, žinoma daug augalų ir gyvulių kolekcijų, botanikos ir zoologijos sodų. Tuo pačiu metu vienas po kito pasirodė nauji arba antikiniai vadovėliai apie žemės ūkį. Gydytojai, menininkai pradėjo atidžiai studijuoti žmogaus kūną. Labiau susidomėta gamta buvo ir tokiuose šiauriniuose kraštuose, kaip Rytų Prūsija ir Lietuva. Pvz., A. Aurifaberis ir S. Gebelijus tyrinėjo gintarą, mokytas vyskupas Vigandas aprašė vietos augalus, žvėris ir paukščius, M. Husovianas savo poemoje apie lietuvišką taurą apdainavo Lietuvos miškus.

Tačiau Kulviečio bibliotekoje naujosios gamtos mokslų literatūros nebuvo. Gamtos mokslui čia atstovavo tik antikiniai autoriai: graikai Aristotelis, Dioskuridas, Nikandras, Ptolomėjus, romėnai Katonas, Kolumela, Plinijus, pora vidurinių amžių mokslininkų — Albertas ir Avicena. Iš to galima būtų spręsti, kad Kulvietis nelabai domėjosi naujais gamtos mokslo poslin-

kiais. Bet didžiausia kaltė dėl to, matyt, teko Karaliaučiaus universiteto aplinkai, kurioje toli gražu nebuvo įveiktas senasis požiūris į gamtos mokslus. Karaliaučiaus universitete, kaip ir daugelyje kitų kraštų aukštųjų mokyklų, visam gamtos mokslų didele reikšmę turėjo Aristotelio autoritetas. Kadangi jo teiginiai būdavo laikomi tikrais ir neabejotiniais, o eksperimentai — nereikalingu daiktu, tai visa ta „fizika“ mažai besiskirdavo nuo metafizikos ir virsdavo scholastiniu Aristotelio bei kitų antikinių gamtininkų tekstų nagrinėjimu. Tokiu būdu jie, panašiai kaip ir poetai, istorikai, tapdavo visų pirma autoriais. Juos interpretuojant, daugiausia dėmesio būdavo skiriama tekstui, o ne turiniui. Gamtos mokslų knygos, kaip ir grožinės literatūros tekstai, buvo visų pirma priemonė mokytis ir mokyti kalbų. Filologas Kulvietis visai neturėjo matematikos, astronomijos, technikos knygų. O jam gyvenant, tomis disciplinomis gana plačiai buvo domimasi. Lietuvoje, kaip rodo Vilniaus dvaro biblioteka, ypač domėtasi astronomija. Toji biblioteka turėjo garsųjį M. Koperniko astronomijos veikalą. Kulviečio bibliotekoje jo nebuvo. Mat, Koperniko mokslo nepripažino ir griežtai jį kritikavo reformacijos vadovai Liuteris bei F. Melanchtonas.

Kulviečio biblioteka buvo glaudžiai susijusi su mokykla. Todėl galima teigti, kad, komplektuojant knygas, įtakos turėjo to meto mokyklų mokymo planai bei programos, reglamentavusios mokymo apimtį ir skaitomų autorių skaičių. Sutapimai bei skirtumai leidžia tiksliau apibūdinti biblioteką ir jos savininką.

Jau XIV a. pabaigoje Lietuvoje buvo dinamųjų parapiinių mokyklų. Žinoma, jos negali duoti kokių nors žinių apie Kulviečio biblioteką, nes pačios buvo žemo lygio. Čia vaikai pramokdavo tik skaityti, rašyti, giedoti, katekizmo ir lotyniškos ministrantūros, reikalingos, tarnaujant mišioms. Reikšmingesnės tos mokyklos, kuriose buvo dėstomas aukštesnis lotynų kalbos kursas ir visoje Europoje pripažintas „donatas“. Reikia manyti, kad tokio aukštes-

nio tipo buvo dvarų bei turtingų namų mokyklos. Jose samdyti mokytojai dėstė mokslų pradmenis ponų, bajorų, pasiturinčiųjų miestiečių vaikams ir, matyt, parengdavo kandidatus į aukštąsias mokyklas.

Tokią mokyklą, tur būt, baigė ir Kulvietis. Tačiau to „donato“, kaip matome, bibliotekoje nebuvo. Neišliko konkrečių duomenų, ir dabar nežinome, kokias knygas vartojo mokytojai ir moksleiviai paties Kulviečio Vilniuje įsteigtoje mokykloje. Apie tai galima spręsti vien pagal analogiją, nes yra žinių apie kai kurias panašias Lenkijos mokyklas, pvz., apie Pinčovo gimnaziją, įsteigtą kalvinų 1552 m.¹⁹

Ketvirtoje, t. y. žemiausioje, tos gimnazijos klasėje būdavo išmokstama pažinti raides, sudaryti iš jų skiemenis ir žodžius. Labiau išsilavinusiems mokiniais dėstydamo katekizmą lenkų kalba. Trečioje klasėje būdavo pereinama prie lotynų kalbos ir mokomasi jos elementų, išmokstamas daiktavardis, veiksmažodis, žodžių rašyba ir tarimas. Čia pradedami skaityti Katono [Dionisijaus] „Dvieiliai“ („Disticha“), S. Kastelionės „Šventieji pokalbiai“ („Dialogi sacri“) ir J. L. Viveso „Apie tikrąją išmintį“ („De vera sapientia“). Antroje klasėje būdavo mokomasi sintaksės ir prozodijos, skaitomos ir verčiamos į lenkų kalbą Terencijaus komedijos, imami lengvesni Cicerono laišakai. Mokiniai mokydavosi iš lotyniško Kalvino katekizmo. Atskirus lenkiškus tekstus jie versdavo į lotynų kalbą. Kasdien būdavo rengiami disputai — aptariamoms gramatikos taisyklėms ir skaityti dalykai. Pirmoje klasėje visą dėmesį skirdavo retorikai ir dialektikai, todėl čia skaitydavo Ciceroną, jo retorinius, taip pat kai kuriuos moralinius raštus ir laiškus. Skaitant Vergilijų, ypač būdavo stengiamasi tinkamai išaiškinti mitologiją, kad nebūtų gadinama jaunuomenė. Kai kurias sunkiau interpretuojamas jo poezijos vietas dėstytojas rekomenduodavo pakeisti

„švaresniais“ Horacijaus, Ovidijaus ir kitų poetų kūriniais. Iš istorikų mokiniai nagrinėdavo Justiną ir Pompėjų Trogą. Paskutinėje klasėje buvo dėstoma ir graikų kalba. Pirmiausia mokiniai mokydavosi iš Klenardo gramatikos, o paskui skaitydavo Ksenofontą, Lukianą arba lengvesnes Demostenio ir Isokrato kalbas. Mokykloje nebuvo geometrijos, astronomijos, filosofijos. Apskritai čia vyravo kalbinis bei retorinis auklėjimas. Tikslas — rengti protestantų (kalvinų) dvasininkus.

Toje mokykloje skaitomus autorius lyginant su Kulviečio bibliotekos autoriais, matyti, kad kai kurie jų buvo tie patys: Katonas Dionisijus, Ciceronas, Vergilijus, Horacijus, Ksenofontas, Lukianas, Isokratas. Ta pati filologinė mokymo tendencija. Vadinasi, tie autoriai galėjo būti skaitomi ir tokios mokymosi tvarkos apskritai galėjo būti laikomasi ir Kulviečio mokykloje. Bet daugiausia autorių buvo skirtingi. Kulviečio bibliotekoje neturėta S. Kastelionės, Viveso, Terencijaus, Kalvino, Justino, Pompėjaus Trogo, Demostenio. Cicerono ir Horacijaus kūriniai buvo skaitomi ne tie, graikų kalbos mokytasi iš kitokio vadovėlio. Apskritai Kulvietis turėjo žymiai daugiau autorių, negu jų skaitė tos kalvinų mokyklos jaunimas. Kulviečio autorių sąrašas greičiau primena akademinės lektūros kanoną.

Dažnai skirtingus autorius skaitė ir Krokuvos universiteto studiozai. Šioje aukštojoje mokykloje buvo labai gerbiamas „krikščioniškas pagonis“ Vergilijus. 1487—1563 m. profesoriai jo raštus interpretavo 153 kartus. Daug mažiau dėmesio susilaukė Ovidijus, Horacijus, Terencijus, Stacijus, Juvenalis, Lukanas, Plautas, Persijus, Ciceronas, Valerijus Maksimas, Svetonijus, Livijus. Naujųjų autorių sąrašuose figūravo J. Baptistas, F. Filelfas, Pomponijus Letas, L. Aretinas; reikšmingą vietą užėmė filosofas Aristotelis²⁰. Tačiau Kulviečio bibliotekoje neturėta Ovidijaus, Terenci-

¹⁹ Źr. Kot S. Pierwsza szkoła protestanska w Polsce. Kraków, 1921.

²⁰ Barycz H. Historia uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu. Kraków, 1935, p. 23—24.

jaus, Juvenalio, Lukano, Plauto, Persijaus, Svetonijaus, J. Baptistos, Pomponijaus Leto, L. Aretino. Ypač ji skiriasi pagal graikų autorius.

Pagal graikų autorius Kulviečio biblioteka labai artima Karaliaučiaus universiteto lektūros kanonui. Kaip rodo to universiteto įstatai²¹, kuriuose išvardyti privalomi skaityti autoriai, čia turėjo būti nagrinėjamas Hesiodas, Homeras, Euripidas, Sofoklis, Teokritas, kai kurios Demostenos kalbos, kai kurie graikų istorikai, Ezopas ir Aristotelis. Iš tų autorių nebuvo tik Demostenos. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad beveik visą graikiškąją savo bibliotekos dalį Kulvietis sukomplektavo Karaliaučiuje. Nieko nuostabaus: juk Kulvietis buvo vienas to universiteto organizatorių ir graikų kalbos profesorius. Jis, tur būt, ir sudarė tą graikų autorių lektūros kanoną. Būdamas uolus grecistas, jis įsigijo dar ir daugiau graikų autorių. Kulvietis skaitė ir Aristofaną, Isokratą, Platoną, Polibijų bei keletą kitų. Mažiausią įtaką Karaliaučiaus universiteto antikinių autorių kanonas turėjo jo bibliotekos lotyniškai daliai. Čia nėra, pvz., tokių populiarių ir to meto mokyklose skaitomų autorių, kaip Cezaris, Ovidijus, Plautas, Terencijus, Tacitas, Seneka, Kvintilianas. Ta bibliotekos dalis nebuvo tiesiogiai susijusi su pareigomis ir liko jų nevaržoma.

Nors Kulviečio bibliotekos leidinių sąrašas nepilnas ir ne visais atvejais įmanoma tiksliau nustatyti jai priklausiusias knygas, tačiau iš abiejų straipsnių medžiagos ryškėja keletas bendrų bruožų, būdingų bibliotekai ir jos savininkui. Jie tinka ir ano meto kultūros charakteristikai.

Visų pirma toji biblioteka rodo, kad Kulviečio gyvenamuoju metu Lietuvoje ir Rytų Prūsijoje knygai jau buvo teikiama daug reikšmės. Jo biblioteka patvirtina aiškiai pasikeitus ankstesnį požiūrį į knygą ir jos kultūrinį vaidmenį. Dar neseniai knyga buvo labai retas dalykas, ir ją var-tojo beveik tik bažnyčios veikėjai teolo-

gijos ir liturgijos reikalams. Tuo tarpu Kulviečio bibliotekos didžiąją dalį sudarė pasaulietinės knygos. Taigi ji pergyveno knygos sekularizavimą.

Pagrindinė Kulviečio bibliotekos kalba buvo lotynų kalba. Ja pateikiamos knygų antraštės, nors šių kai kurios buvo ir kitomis kalbomis. Tai suprantamas dalykas. Lotynų kalba tuo metu buvo kultūros, mokslo, mokyklų, tarptautinio bendravimo, taip pat pagrindinė katalogų, bibliografijų, knygų anotacijų kalba. Nuo XV a. pabaigos ir XVI a. pradžios šalia valstybinės rusų (baltarusių) kalbos lotynų kalba vis labiau plito ir Lietuvoje.

Tačiau bibliotekoje žymią vietą užėmė knygos graikų kalba: jų buvo daugiau, negu romėnų autorių knygų. Žinoma, reikšminga ta aplinkybė, kad Kulvietis dėstė graikų kalbą. Bet apskritai toks didelis jos pamėgimas tuo metu dar buvo ypatingas dalykas. Graikų kalbai ir graikų rašytojams dar nedaug teskyrė dėmesio to meto apsišvietę žmonės. Nedaugelis ją mokėjo. Katalikų bažnyčia ją laikė kenksminga, nes ji sudarė pavojų kilti erezijoms. Todėl graikų kalbą nenoriai leisdavo dėstyti jai priklausančiuose universitetuose. Tik humanistai, būdami pasiryžę grįžti prie pirmųjų antikinės kultūros šaltinių, ją rimtai susirūpino. Jau F. Petrarka ir Dž. Bokačas mokėsi graikų kalbą, kad galėtų skaityti Homero ir Platono kūrinių originalus. XV a. pabaigoje ir XVI a. pradžioje graikų kalba susidomėta ir šiapus Alpių, nors ir sunkiai ji patekdavo į universitetus. Gana ilgai graikų kalbos gerbėjai jos mokydavosi privačiai. Heidelbergo universitete ji pradėta dėstyti 1498 m.; tačiau Vienoje, „Poetų ir matematikų“ kolegijoje, graikų kalbos katedra 1503 m. negalėjo būti atidaryta, kaip buvo sumanęs tos kolegijos steigėjas K. Celtis, nes neturėta specialistų. Tik 1518 m. graikų kalbos profesorių gavo Vitenbergas. Čia dėstė Kulviečio mokytojas F. Melanchtonas. Truputį vėliau graikų kalbą įšivedė

²¹ Constitutiones academiae Regiomontanae de a. 1546. In: *Arnoldt D. H. Historie der Königsbergischen Universität*. D. 1. Königsberg, 1746, Beylage, 46, p. 126—132.

Frankfurto, Greifsvaldo ir Vienos universitetai. Krokuvos universitete ją imta dėstyti XVI a. pradžioje. Atskiros graikų kalbos katedros čia nebuvo, todėl italas Silvijus Gikulas 1501 m. jos ėmė mokyti privačiai. 1506 m. jam į pagalbą atėjo K. Klaretis (Claretti). Be jų, žinomi Krokuvos grecistai K. Ursinas Velijus, J. Libanas.

Lietuvoje graikų kalbą dėstyti pirmasis pradėjo pats Kulvietis savo Vilniaus mokykloje. Vėliau čia savo mokinius graikų kalbos mokė ir ispanas P. Roizijus.

Taigi, esant palyginti negausiai grecistų šeimai, Kulvietis, kaip graikų kalbos profesorius ir uolus jos skleidėjas, buvo reikšmingas asmuo. Jo veiklos reikšmę padidina ta aplinkybė, kad tokiuose Šiaurės Europos kraštuose, kaip Lietuva ir Rytų Prūsija, prieš jį graikų kalba visai nebuvo dėstoma.

Analogiška padėtis ir su hebrajų kalba. Jos dėstymas Karaliaučiaus universitete buvo irgi naujovė Pabaltijo kraštuose.

Pirmieji hebrajų kalbos katedras ėmė steigti Italijos (XVI a. pradžioje), o truputį vėliau — vokiečių universitetai (Erfurtas, Vitenbergas 1518 m., Leipcigas 1515 m., Frankfurtas prie Oderio 1521 m.). Kaip trečioji kalba, ji buvo dėstoma garsiojoje Liuveno „Trikalbėje kolegijoje“. Vėliau hebrajų kalbą imta dėstyti Krokuvos universitete. Tik čia, universitetui greitai grįžus prie scholastikos, tai kalbai buvo priimta erezijų skleidimo funkcija ir jos dėstymas labai susilpnėjo. Didelis ginčas dėl hebrajų kalbos vyko Vokietijoje. Jis davė akstiną parašyti žinomas knygas — „Garsiųjų vyrų laiškus“ („Clarorum virorum epistolae“, 1514 m.) ir „Tamsiųjų vyrų laiškus“ („Epistolae obscurorum virorum“, 1515 m.)²².

Bendrą to meto susidomėjimą kalbomis rodo ir Kulviečio bibliotekoje buvę dvi

knygos „vulgariosiomis“ kalbomis. Ir joje buvo prasidėjęs procesas, kuris vyko visame ano meto kultūriniame gyvenime: šalia antikinių kalbų vis plačiau reiškėsi nacionalinės. Humanistinis kultūros latinizavimas pagaliau visur baigėsi nacionalinių kalbų ir literatūrų iškilimu bei suklestėjimu. Juk pats Kulvietis irgi rūpinosi lietuviška knyga ir yra palikęs vertimų į lietuvių kalbą.

Nagrinėjant pastebėta, kad Kulvietis yra visų pirma filologas ir kad jis domėjosi pirmiausia tekstu bei žodžiu. Tai būdinga humanizmo kultūrai. Mokslų hierarchijoje pirmavo dar toli gražu ne gamtos mokslai. Filologinis domėjimasis knyga reiškė atsakymą nuo vidurinių amžių požiūrio į raštą ir kultūrą. Apsivietę vidurinių amžių žmonės laikė save tiesioginiais vėlyvųjų Romos imperijos amžių kultūrinių tradicijų paveldėtojais, o humanistai sutelkė dėmesį į klasikinius antikinius laikus ir žinias apie juos sėmė iš išlikusių ano meto knygų. Jas studijuoti ir rinkti buvo svarbiausias humanisto uždavinys. Būdingas tuo atžvilgiu yra, pvz., M. Kromerio patarimas Žygimantui Augustui, susirūpinusiam Vilniaus dvaro bibliotekos kompleksavimu. „Vis dėlto neisprendžiau,—sako M. Kromeris,— jog nereikia praleisti progos tau priminti, kad kuo geriau ji (t. y. biblioteka.— *Aut.*) bus papuošta senaisiais autoriais, tuo ji bus nuostabesnė ir vertingesnė, kad ja gerėtųsi mokyti ir išmintingi žmonės. Juk tie senieji autoriai, ir tik jie, yra amžinieji visokios žmogiškosios ir dieviškosios išminties šaltiniai, kurių skaidrumą ne visuomet išsaugo mūsų meto autoriai, būdami lyg upeliai arba net tik klaneliai“²³.

Taip apie antikinius autorius manė ir Kulvietis. Dėl to jo bibliotekoje pastarųjų knygų sudarė didžiausiąją dalį. Tačiau

²² *Barycz H.* Historia uniwersytetu Jagiellońskiego... , p. 67—95.

²³ „Nec tamen illud praetermittendum mihi esse duxi, quin te obiter admonerem, quo instructor veteribus authoribus fuerit, hoc eam fore admirabiliorem et aspectu doctorum ac sapientium hominum digniorem; illi enim illi sunt omnis humanae ac divinae sapientiae fontes perennes, quorum puritatem recentiores isti quasi rivi quidam sive adeo lacunae non semper retinent“. Cit. pagal: *Hartleb K.* Biblioteka Zygmunta Augusta... , p. 137.

Kulvietis nemanė, kad antikinė knyga yra atitrūkusi nuo jo meto gyvenimo ir visai „neutrali“. Atvirkščiai, jis ją laikė aktualia. Jos aktualumas glūdėjo tekste: svarbu buvo, kaip jis pateikiamas ir ar jis tinkamas bei nesugadintas, ar grynas stilius. Tai lieté tiek pagoniškuosius antikinius autorius, tiek krikščioniškuosius rašytojus. Tokiu būdu humanistai kovojo su vidurinių amžių sugadintais tekstais ir idėjomis. Ryšium su tuo Kulviečio bibliotekoje svarbus vaidmuo teko knygų redaktoriams bei leidėjams. Jis stengėsi išgyti tokių antikinių ir krikščioniškų knygų, kurios, jo nuomone, buvo išleistos patikimų redaktorių. Tokiais autoritetingais redaktoriais Kulvietis laikė visų pirma humanistus Erazmą Roterdamiétį, F. Melanchtoną ir jiems artimus žmones — Kamerarijų, Glareaną, J. Vadianą ir kt.

Dar griežčiau Kulvietis savo bibliotekai atrinkinėjo naujas knygas. Jų atžvilgiu jis laikėsi aiškių reformacijos pozicijų. Todėl jo bibliotekoje buvo reformacijos propaguotojų knygos arba tų, kurie nors ir neatsisakė katalikiškosios ideologijos, bet kritikavo oficialiąją bažnyčią. Be Erazmo Roterdamiéčio, F. Melanchtono, čia randame dar Huso, Valios, Bugenhageno raštus.

Apskritai matyti, kad Kulvietis (panašiai ir Vilniaus dvaro biblioteka) daugiausia knygų gavo iš Vakarų Europos spaustuvių, o ne iš Italijos, nors italų spaustuvininkas Aldas Manucijus buvo stambiausias antikinių knygų leidėjas. Šveicarijos, Prancūzijos, Vokietijos spaudos centrai buvo arčiau. Bet nebūtinai pats Kulvietis ten turėjo važiuoti. Po to meto Europą keliaudavo daug knygų prekybininkų. Buvo jų ir sėšlių. Knygų prekyba užsiiminėdavo paprastai knygryšiai. Jie susiburdavo į cechus. Tokie cechai buvo Vilniuje ir Karaliaučiuje. Iš jų išgyti knygų galėjo ir Kulvietis.

Lietuvos TSR Knygų rūmai

Europos, o ne Italijos spaustuvių knygų pasirinkimui šiekios tokios reikšmės galėjo turėti buvęs prieštaravimas tarp Europos ir Italijos humanizmo. Mat, Europos humanistai, vadovaujami Erazmo Roterdamiéčio ir F. Melanchtono, nebuvo tiek pažengę „pagonystėje“ ir persiėmę pasaulietine dvasia, kaip kad Italijos humanistai. Tarp kontinento ir pietų humanistų nebuvo sutarimo, vertinant kai kuriuos literatūros žanrus ir kai kuriuos autorius, pvz. Ciceroną. Italai labai gerbė Ciceroną, tačiau Erazmas Roterdamiétis darbe „Ciceronianus“ žiūrėjo į tą žymų Romos kalbėtoją šiek tiek nepasitikėdamas. Tuo buvo nepatenkintas itališkojo humanizmo gynėjas J. C. Skaligeris. Iš to, kad bibliotekoje Cicerono darbų buvo labai negausu, matyti, jog ir Kulvietis tuo atžvilgiu linko į Erazmo Roterdamiéčio pusę. Tam tikrą Europos humanistų ir Kulviečio konservatyvumą atspindi viena bibliotekos ypatybė: čia neturėta lyrikos ir linkstama į didaktiškumą. Tai vidurinių amžių literatūrinių tradicijų liekanos. Italijos humanistai tuo atžvilgiu buvo nuėję toliau.

Negalima pasakyti, kad biblioteka atspindėtų visą Kulviečio kultūrinę veiklą. Pilniausiai ji parodo tą Kulviečio kultūrinės veiklos laikotarpį, kai jis gyveno protestantiškajame Karaliaučiuje ir, pasak jo paties, tarnavo svetimiešiams. Kokia ji buvo tuo metu, kai jis gyveno Lietuvoje, konkretnių duomenų maža. Galima spėti, kad, panašiai kaip Žygimanto Augusto bibliotekoje, buvo daugiau knygų, spausdintų Krokuvoje, Italijoje ir kitose vietovėse, su kuriomis susiję Kulviečio jaunystės bei studijų metai. Kulvietis turėjo ir katalikiškų knygų. Tačiau abiem atvejais nėra abejonės, kad Kulviečio biblioteka buvo humanistinio pobūdžio, o jos savininkas — aktyvus humanistinio sąjūdžio Lietuvoje ir Rytų Prūsijoje dalyvis.

[Iteikta
1970 m. sausio mėn.]

Резюме

В этом продолжении статьи о библиотеке А. Кульветиса доказывається, что библиотека изменялась. Сохранившийся список книг отражает только то состояние, в каком она была, когда А. Кульветис жил в Кенигсберге. Возможно, что не все книги были перевезены в Кульву. В библиотеке преобладают античные

книги. Сравнительно немного теологических книг. Шире всего представлены книги языковой и художественной литературы, предназначенные прежде всего для школьных нужд. В целом же библиотека А. Кульветиса имеет явно гуманистический характер.

ZUR CHARAKTERISTIK DER A. KULVIETIS' BIBLIOTHEK

Zusammenfassung

In dieser Fortsetzung des Artikels über A. Kulvietis Bibliothek wird bewiesen, daß sie eine Veränderung erlitten hat. Das Bücherverzeichnis stellt den Zustand der Bibliothek in der Zeitspanne dar, als A. Kulvietis in Königsberg lebte. Es ist nicht ausgeschlossen, daß nicht alle Bücher nach Kulva gebracht worden waren. In der Bibliothek herrschen alte griechi-

sche und lateinische Bücher. Verhältnismäßig wenig gibt es Bücher vom theologischen Charakter. Am reichsten werden die sprachlichen und belletristischen Bücher vorgestellt. Die Bücher sind in erster Linie für Bedürfnisse der Schule bestimmt. Überhaupt trägt die A. Kulvietis' Bibliothek einen ausdrücklich humanistischen Charakter.